

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Venerabilis Patris Thomæ à Jesu ... Opera Omnia

Homini Religioso Et Apostolico Tam Qvo Ad Vitæ Activæ, Qvam Contemplativæ functiones utilissima, Duobus Tomis Comprehensa. In Qvibvs Singvlari Pietate, Varia Ervditione Clariori Et Breviori Stylo Continentvr Et Explicantvr ...

Tomás <de Jesus>

Coloniæ Agrippinæ, 1684

Capvt III. De processione Spiritus sancti Disputatio, in qua ostenditur Spiritum sanctum à Patre & Filio procedere.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38601

torum & honorem Petri successoribus debitum, arripere & perturbare conati sunt, ipsi potius perturbati atque confusi sunt, Turcarum mancipia effecti, bonis litteris, & libris, corporibusque Sanctorum Patrum ipsis ademptis, & ad unam veram Romanam Ecclesiam translatis. Qui plura desiderat de Græcorum Schismatis origine, legat Azorium 2. Tomo Institut. Moral. lib. 4. c. 18. per totum.

CAPVT III.

De processione Spiritus sancti Disputatio, in qua ostenditur Spiritum sanctum à Patre & Filio procedere.

Cum Græci negent Spiritum sanctum à Filio procedere, & conuerantur Latinos ad Symbolum Nicænum addidisse illam particulam (*Filiusque*) duo nobis erunt tractanda. Primò probabimus ex scriptura sacra, Concilijs, & Patribus (potissimum Græcis) Spiritum sanctum à Filio quoque procedere. Secundo meritò potuisse, & debuisse Latinos particulam illam (*Filiusque*) symbolo addere.

De origine hujus erroris & schismatis aliqua licet breuiter attigimus supra, nunc breuitati etiam consulentes, scire oportet, olim in symbolo Nicæno & Constantinopolitano nullam mentionem fieri de processione Spiritus sancti à Filio, quia cum in Ecclesia non esset circa hoc exortæ hæreses, non opus fuit in symbolo id explicare: postea verò cum Orthodoxi omnes unanimi consensu docerent Spiritum sanctum à Filio etiam procedere, pertinaciter id negantibus Græcis, addita fuit majoris charitatis gratia, ab Ecclesia symbolo Nicæno & Constantinopolitano illa particula *Filiusque*. Quando verò fuerit à Latinis facta illa additio *Filiusque*, licet id clarè non constet, verisimilius creditur fuisse factam circa annum sexcentisimum. Nam in Concilio Toletano octavo celebrato circa annum sexcentisimum quinquagesimum tertium, recitatur symbolum cum hac additione: & cum ante hoc tempus, non inueniatur cum illa, ut constat ex Concilio Toletano tertio, anno quingentesimo octuagesimo nono celebrato, signum evidens est, illo medio tempore, fuisse à Romano Pontifice, additionem factam, ut creditur in Concilio ingenti Latinorum Patrum propter dissensiones quasdam exortas inter Galliam & Hispaniam: quamvis non constet quale fuerit illud Concil. ut notauit D. Thom. 1. p. q. 36. art. 2. unde quamvis certò non possit explorari, neque locus, neque tempus hujus additionis, certum tamen est, vel in aliquo Concilio generali, vel auctoritate alicujus summi Pontificis additam esse.

Ex scripturis ostenditur Spiritum sanctum procedere à Filio.

Joan. 16. Primò Joan. 16. *Omnia, quæ habet Pater mea sunt,*
Joan. 17. inquit Christus, Item Joan. 17. *Omnia tua mea*

sunt: id est, quicquid habet, Pater habet etiam Filius, excepta sola Paternitatis relatione, ut Augustinus exponit: sed Pater habet esse principium Spiritus sancti non ut Pater, sed ut Spirator: ergo & Filius id ipsum habet. Deinde si Pater & Filius non haberent omnia communia, excepta relatione opposita, distinguerentur plusquam relatione, & proinde substantia. Nam Pater ut Spirator non est relativum ad Filium: ergo sicut Spirator distinguitur à Filio, distinguitur per spirationem non ut relatio est, sed ut forma quædam in Patre subsistens, & proinde Pater & Filius in substantia differunt, quæ fuit Arianorum hæresis.

Secundò Joan. 16. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Quid accipiet à Filio Spiritus sanctus nisi scientiam? nam paulò ante dixerat verò. 13. *Non à seipso loquetur, sed quacunque audiet loquetur,* & de scientia exponunt Chrysostomus, Cyrillus, & Augustinus. Quomodo autem potest Spiritus sanctus accipere à Filio scientiam, nisi accipiendo ab illo essentiam? Quicquid enim aliud dicitur, sicut Spiritus sanctus creatura. Theophil. & Euthymius duas insinuant solutiones. Prima Spiritum sanctum accipere de scientia Filij, quis nihil docet contrarium ijs, quæ docuit Filius, Secunda illud, *de meo*, significare de meo thesauro, qui est Pater, ac si diceret: Accipiet unde ego accepi.

Sed prima solutio non quadrat: non enim solum Christus dicit, *Accipiet de meo*, sed etiam dicit, *Non loquetur à semetipso*, ubi aperte indicat scientiam Spiritus sancti non esse illi à seipso sed à Patre, & Filio: Deinde ipse Christus rationem reddit quare dixerit, *accipiet de meo*, quia *omnia, quæ habet Pater, inquit, mea sunt.* Quæ ratio non videtur quid valeat, nisi admodum extorqueatur textus, si sensus non sit, accipere de Filio Spiritum sanctum, ut accipit à Patre. Secunda solutio etiam non satisfacit: Nam thesaurus scientiæ in Deo non est persona Patris præcisè ut persona, sed essentia diuina, quæ est communis Patri & Filio. Thesaurus enim, & scientia perfectionem absolutam significant, perfectio autem absoluta ad essentiam spectat. Quare Paulus ad Coloss. 2. *In Christo, inquit, omnes thesauri sunt scientiæ & sapientiæ Dei.* Spiritus ergo accipiens de hoc thesauro accipit de re communi Patri, & Filio.

Quæres, quare dixerit *de meo*, & non potius *meam essentiam*, aut *sapientiam*, &c. & cur ait in futuro *accipiet*, & non in præsentibus *accipit*. Respondeo *de meo*, dixisse, quia Spiritus sanctus non accipit Filiationem, sed essentiam, & proinde non totum id, quod est in Filio accipit, Dixit autem *accipiet* in futuro, quia acceptio illa est æterna, & continet in se virtute omnia tempora; Scripture autem tempora exprimit prout res de qua agitur postulat; hoc autem loco describitur Spiritus sanctus tanquam legatus à Patre, & Filio mittendus ad Apostolos; legati vero tunc instruuntur, cum mittuntur, ideo dicit, *quacunque audiet, & de meo accipiet.*

Tertiò Joan. 16. *Si non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: Si autem abiero mittam eum ad vos.* Item cap. 15. *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre.* Missio autem tantum esse potest, aut per imperium, quomodo mittuntur servi à Dominis, aut per Consilium, quomodo dicuntur mitti, qui instruuntur à sapientioribus; aut per modum causæ, cujus gratia, quomodo mittit ad bellum, cujus meritis sit bellum; aut per modum consensus, quæ ratione mittit, qui consentit multi, vel quia res tantum.

tum mittuntur ejus, qui dicitur missus, sicut qui diceretur mitti, quando mittuntur insignia ejus. Denique aut per naturalem productionem, quomodo arbores dicuntur emittere flores.

Primo & secundo modo Spiritus sanctus non potest dici à Filio mitti, cum non sit inferior, aut potentia, aut sapientia Filio. Neque tertio & quarto, tum quia hoc non est nisi improprie mitti, tum quia etiam dici posset Patrem mitti à Filio, quia filius est etiam causa sua meritis, & consentit ut ad nos veniat Pater. Quinto quidem contendunt Græci Spiritum sanctum mitti à Filio, scilicet quod Spiritus sancti dona nobis largiatur Filius: sed aberrant, tum quod non solum dona dentur Spiritus sancti, sed etiam ipse Spiritus sanctus ad Rom. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Ecce distinctionem inter dona ipsa, & Spiritum sanctum. Deinde si mittere Spiritum sanctum sit tantum mittere dona, Pater mittetur etiam à Filio, & Spiritu sancto: quia qualibet persona est auctor omnium donorum. Denique pari ratione dici posset, mitti Filium à Patre, nihil aliud esse, quam mitti Filij dona, & sic eluderetur Incarnationis Mysterium.

Joan. 20. Quarto Joán. 20. *Insufflavisti, & dixisti: Accipite Spiritum sanctum,* hac enim cæremonia voluisse Christum declarare Spiritum sanctum ab illo procedere, docent August. lib. 3. in Maxim. cap. 14. Cyrill. 12. in Joán. c. 56.

Mat. 10. Rom. 8. Quinto eodem modo in scriptura dicitur Spiritus sanctus Patris Spiritus, & Filij Spiritus; *Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Rom. 8. *Si quis Spiritum Christi non habet.* At dicitur Spiritus Patris, quia à Patre procedit: ergo similiter dicitur Spiritus Filij, quia ab ipso procedit.

Nec respondere possunt dici Filij Spiritum, quia simul cum Filio à Patre procedit, vel quia est Filio similis. Nam sicut non obstante relatione Spiritus sancti ad spirantem diceretur Filij Spiritus sanctus, eo tantum quod procedant ambo à Patre, vel quia similes in natura: pari ratione dici posset Christus Spiritus sancti Filius, & verbum non obstante relatione ad Patrem, & dicentem, quia simul etiam ambo à Patre procedunt, & item in natura similes.

Idem probatur ex Concilijs.

E Adem fidei veritas definita est in Concilijs. Et in primis Concilium Ephesinum in Epistola totius Concilij ad Nestorium his verbis definit: *De Spiritu quoque cum dicit: Ille me clarificabit: hoc rectissime sentientes unum Christum Dominum, & filium non velut alterius egentem gloria, consitemur à Spiritu S. gloriam consecutum, qui ejus spiritus nec melior, nec superior ipso est. Sed quia humana opera faciens ad demonstrationem sua Deitatis virtute proprii Spiritus utebatur, ab ipso glorificari dicitur, quod virtus sua, vel disciplina qualibet unumquemque clarificet. Quamvis enim in sua sit substantia spiritus ejus, & intelligatur in persona proprietatis, juxta id quod spiritus est, & non Filius, attamen alienus ab illo non est: Nam spiritus appellatus est veritatis, & veritas Christus est. Unde & ab isto similitur sicut ex DEO Patre procedit. Denique hic ipse Spiritus etiam per Sanctorum manus Apostolorum miracula gloriosa perficiens Dominum clarificavit. ESUM Christum postquam ascendit in caelum. Nam creditus est Christus natura DEUS existens per suum Spiritum virtutis: efficiens, ideoque di-*

*cebat, De meo accipiet, & annuntiabit vobis. Nequaquam verò participationis alterius idem Spiritus sapiens, aut potens dicitur, quia per omnia perfectus est, & nullo profusus indigens bono: nam paternæ virtutis, & sapientia, id est, Filij, spiritus creditur; & ideo ipsa res, & subsistente virtute virtus, & sapientia comprobatur. Haec enim Nestorius Christum hominem distinctum suppositum astrueret à Filio Dei, nec beatam Virginem DEI genitricem confiteri velle: cumque illum errorem etiam inde probare contenderet, quod Christus homo fuerit à Spiritu S. clarificatus, ut ipsemet & Joán. 16. prædixerat ea sententia, *Ille me clarificabit,* &c. explicat Conc. quam ratione Christus à Spiritu S. sit clarificatus, addens eum Spiritum esse Spiritum Christi, quatenus Christus est DEI Filius, à quo etiam, inquit, sicut ex DEO Patre procedit.*

Quod autem Epistola illa non fuerit solius Cyrilli, sed totius Ephesinæ Synodi, constat in primis ex verbis illis ad initium ejusdem Epistolæ: *Religioso, & Deo amabili Nestorio, Cyrillus, vel quicumque sunt apud Ephesinam synodum.* Fit autem in ea peculiaris mentio Cyrilli, quoniam auctoritate Celestini Papæ præsidebat toti Concilio. Constat deinde, quoniam ex sequentibus Concilijs generalibus in Græcia celebratis est manifestum, Patres illius Concilij fidei defensionem adversus Nestorium consecisse, quæ sanè nulla alia est in ea Synodo, quam ea, quæ in ea Epistola continentur. Nam fidei confessionem, quam ejus Concilij Patres fecerunt, in qua fusus, ut errores Nestorij flagitabant, exponuntur Nicænz, Constantinopolitanæque Synodi confessiones: eam, inquam, confessionem unâ cum tredecim Anathematismis in Epistolæ formam redactis ad eundem Nestorium absentem, si forte respiceret, tanquam ad amicum benigne direxerant.

Accedit præterea, quod ex eisdem Concilijs, quæ sunt in Græcia consecuta, certum est, quæ continet ea Epistola fidei definitiones esse. In Concilio enim Chalcedonensi, *actio quinta* in prima fidei definitione suscipiunt Patres tanquam fidem orthodoxam ea, quæ in tribus præcedentibus Concilijs generalibus definita fuerunt: scilicet in Nicæno, Constantinopolitano, & Ephesino. Cumque ad Ephesinam ventum est, adjicitur sequens sententia: *Statimur etiam S. synodum Ephesinam, cujus fuerunt auctores venerabilis memoria Celestinus Roma urbis, & Cyrillus Alexandria Ecclesia Sacerdotes.* In secunda vero fidei definitione additur beatissimi quondam Cyrilli Alexandrinæ Ecclesiæ Sacerdotis Synodicas Epistolas, tam ad Nestorium, quam ad ceteros per Orientem congruas, & sibi consentientes suscipit, ad confirmationem quidem Nestorianæ amentis, & ad interpretationem eorum, qui religioso zelo salutatis symboli cupiunt intellectum. In quinta præterea Synodo, *actio quinta anathematismo 13. & 14.* feriuntur anathemate, qui repugnant definitis à S. Synodo Ephesina, & beato CYRILLO, sique manifesta mentio de contentis in Epistola ad Nestorium. In sexta etiam *act. 7.* in definitione fidei Orthodoxæ suscipiuntur Epistolæ synodice, quæ à B. Cyrillo scriptæ sunt adversus impium Nestorium, & ad Orientales Episcopos, & denique ea omnia, quæ à quinque præcedentibus Concilijs universalibus definita fuerant. Quo fit, ut dogma de processione Spiritus sancti à Filio in tertia Synodo generali fuerit definitum, & in tribus sequentibus in Græcia celebratis confirmatum, ac subscriptum.

Eandem veritatem statuit Concilium Lateranense.

nense secundum, sub Innocentio tertio *Cap. firmitec de sum. Trin. & fid. Cath.* his verbis *Pater à nullo, Filius à Patre, ac Spiritus sanctus pariter ab utroque.*

Item in *Conc. Lugdunensi Cap. fidei de summa Trinitate, & fide Catholica lib. 6.* ubi Gregorius X. *Fideli*, inquit, & devota professione fatemur, quod Spiritus sanctus aeternaliter, ex Patre, & ex Filio, non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex uno principio, non duabus inspirationibus, sed una inspiratione procedit. Hoc professus est haecenus, predicavit, & docuit Sancta Romana Ecclesia, mater omnium Fidelium, & magistra. Hoc habet Orthodoxorum Patrum, atque Doctorum Latinorum pariter, & Graecorum incommutabilis, & vera sententia. Sed quia nonnulli propter irrefragibiles praemissa veritatis ignorantiam in errores varios sunt prolapsi. Nos sacro approbante Concilio damnamus, & reprobamus omnes, qui negare praesumpserint aeternaliter Spiritum sanctum ex Patre, & Filio aeternaliter procedere, sive etiam temerario ausu asserere, quod Spiritus sanctus ex Patre & Filio tanquam ex duobus principiis, & non tanquam ex uno procedat. Haec Gregorius X. in eo Concilio.

Accedit Concilium Florentinum, cui Joannes Palaeologus Graecorum Imperator, Patriarcha Constantinopolitanus, & multi alij Episcopi Graecorum interfuerunt, ubi post longam disputationem communi Latinorum, & Graecorum consensu *Sess. ultima* in litteris sanctae unionis, Decreto de processione Spiritus sancti sequens definitio edita est: *Approbante hac sacra Synodo Florentina, definitum, ut hac fidei veritas ab omnibus Christianis credatur, & suscipiatur, quia Spiritus sanctus à Patre, & Filio aeternaliter est, & essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex Patre simul, & Filio, & ex utroque aeternaliter, tanquam ab uno principio, & unica inspiratione procedit, Declarantes, quod id SS. Doctores, & Patres dicunt ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur Filium quoque esse, secundum Graecos quidem causam, secundum Latinos verò principium subsistentia Spiritus sanctificus & Patrem. Et quoniam omnia, quae Patris sunt ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit, prater esse Patrem hoc ipsum, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius à Patre aeternaliter habet, à quo etiam aeternaliter genitus est.* Haec Florentina Synodus. In eisdem litteris sanctae unionis legere licet: rationem, qua Graeci, & Latini ad concordiam venerunt, teste enim utriusque explicarunt, quod antea dicebant, inventum est eos solis verbis dissensisse, cum Graeci non se satis explicarent, nec intelligerent Latinos, crederentque eos in ea esse sententia, ut dicerent Spiritum sanctum procedere à Patre, & Filio tanquam à duobus principiis, distinctisque inspirationibus, quod nunquam asseruerunt, ut patet ex *Conc. Lugdunensi*, ubi contrarium fuerat definitum.

Divus Antoninus tertia parte suarum *historiarum titulo 22. cap. 13. §. 13.* refert nullum ferè fructum ex ea concordia fuisse sequutum, eò quod Graeci non curaverint eam definitionem populo tradere, quin potius Episcopi, & Sacerdotes, qui Concipientes non adhaerunt, in eodem errore suo permanserint, & mortuo Joanne Palaeologo per sequentis Imperatoris creationem ad statum pristinum errore Graeciae redierint, unde perseverant adhuc Graeci ab Ecclesia Romana divisi, non minus, quam ante Concilium Florentinum. Ad d. D. Antoninus in penam tanti delicti 14. anno sequenti post Concilium Florentinum, Constantinopolim videri captam à Turcis, & patet post totam Graeciam.

Eandem veritatem statuit Concilium Toletanum primum in *Confessione Fidei* cum dicit, *Spiritum quoque esse paracletum, qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed à Patre, Filioque procedens.* Fuit vero Conc. hoc confirmatum à Leone primo. Cujus auctoritas congregavit, firmavitque Conc. Chalcedonense. Idem affirmat Leo primus *sermone secundo in Pentecosten.* Idem Toletanum tertium *anathematismo tertio*, Toletanum quartum *cap. 1.* Toletanum sextum *cap. 1.* Toletanum octavum in *Symbolo Fidei*, demum Toletanum undecimum in *professione Fidei.*

Ex Patribus Graecis idem statuitur.

Eandem veritatem non solum Latini omnes (semper constanter assererunt, sed etiam (ut ex Conc. Lugdunensi, & Florentino constat) praecipui Graeci Patres: in quorum numerum referuntur, quotquot Ephesinae & tribus sequentibus Synodis generalibus in Graecia celebratis interfuerunt. Et quamvis Graeci Patres in duas soleant classes dividi, quod alij Spiritum sanctum à Patre, Filioque procedere ferè eisdem verbis ac nos dissentire fateantur; alij autem, licet in verbis Latinorum non consentiant, re tamen ipsa nihil differant, dum docent Spiritum sanctum à Patre per Filium procedere. Utriusque classis Patrum testimonia referam.

In primis S. Athanasius: *Spiritus sanctus à Patre & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.* Haec ille in *Symbolo.* Quod Athanasij esse patet: primò, quia Nazianzenus *Oratione de laudibus Athanasij* dicit eum composuisse perfectam fidei confessionem Occidenti, & Orienti notam. Secundò, quia Augustinus in *Psal. 120.* citans nominatim Athanasium Episcopum Alexandrinum, integrum vesiculum hujus Symboli adduxit, & suppresso Athanasij nomine, utitur hujus Symboli *lentenij lib. 5. de Trinit. 8. Epist. 174. Enchirid. cap. 36.* passim, ut in Ecclesia notissimi.

Non fuisse autem particulam, (*Et Filio*) additam huic symbolo, hinc constat, quod habeatur in Graeco; & quod Toletanum quartum *cap. primo* recitat confessionem fidei ferè ad verbum, sumptam ex hoc symbolo, in qua haec particula habeatur. Quare cum Graeci non haberent quid responderent ad hoc testimonium, dicebant, teste Genнадіо *lib. pro defensione Concilij Florentini cap. primo sect. quinta* Athanasium fuisse ebrium cum haec scripsit.

Idem quoque Athanasius *serm. quarto* contra Arianos affirmat Spiritum sanctum accipere à verbo. In Epistola ad Serapionem Episcopum de Spiritu sancto, sic loquitur: *A Patre dicitur procedere, quoniam à verbo Patris desumit, & mittitur, & donatur.* Et infra: *Spiritus porro à Filio accipit: de meo enim (inquit) accipit & annuntiabit vobis.* Et paucis interjectis: *Cum igitur istiusmodi ordinem, & naturam habet Spiritus ad Filium, qualem filius habet ad Patrem, qui fieri potest, ut qui Spiritum sanctum creaturam dicit, non illud idem necessario, & de Filio sentiat?*

Sanctus Cyrillus in illud Joëlis: *Effundam de Spiritu meo, haec habet: Quatenus enim DEUS ex DEO naturaliter est Filius, genitus enim est ex Deo patre, proprius ipseus, & in ipso, & ex ipso est Spiritus, sicut profecto & ex Patre ipso intelligitur.* Idem in *Exposit. 9. Anathematismi*, sic ait: *Factus homo unigenitus Dei Filius mansit*

fit quoque DEVS, omnia quae Pater habens prae se esse Patrem, propriamque sibi, qui ex ipso, & ipsi innatus est Spiritus sanctus. Idem etiam in Apologia ad Theodoretum, ait: *Procedit enim sicut ex DEO Patre Spiritus, iuxta Salvatoris vocem, non tamen alienus à Filio est. Omnia enim habet cum Patre, & idcirco dictum quoque est illud: De meo accipiet. Et in lib. ad Palladium per interrogationem, & responsionem, ait: Mirabile haudquaquam est Spiritus sanctus, vel ipsum mutari intelligi, in ipsam Momus divinam resultabit naturam; si DEI Patris est, nec non & Filij, substantialiter ex ambobus, hoc est ex Patre per Filium effusus Spiritum. Et in quinto ad Heremiam, inquit: Cujus proprium esse dicimus Spiritum sanctum? Num solus DEI Patris? vel certe Filij an verò utriusque divinis, & amborum tanquam unum ex Patre per Filium propter identitatem essentiae? Hermia responder, ita ajo, amice, Et Cyrillus, rectè.*

Sanctus Epiphanius in Anchorato apertissimis verbis: Spiritus sanctus ex Patre, & Filio tertius appellatur. Et ibidem: *Uterque habitat in homine iusto, Christus, & Spiritus ipsius. Si ergo Christus ex Patre creditur DEVS de DEO, & Spiritus à Christo, vel ex ambobus, ut Christus ait: qui ex Patre procedit, & ille de meo accipiet. Et ibidem: Atqui dicit aliquis: Ergo dicimus duos Filios esse, & quomodo Christus unigenitus? Nequaquam. Tu vero qui es, qui contraria de eo dicit: filium vocat ex se. Spiritus autem sanctus ab utroque. Et ibidem: Spiritus sanctus, Spiritus veritatis est, lumen tertium ex Patre & Filio. Et rursus: Quemadmodum enim nemo noscit Patrem, nisi Filius, neque Filium, nisi Pater: ita dicere audeo, quod neque Spiritum nisi Pater, & Filius à quo procedit, & à quo accipit. Neque Filium neque Patrem nisi Spiritus sanctus glorificans verè, & docens omnia, qui ex Patre & Filio est.*

Sanctus Basilius Magnus in tertio contra Eunomium circa principium, adeo clarè, & luculenter de veritate hujus articuli disputat, ut Graeci quidam temerario ausu tanti Patris auctoritatem perterritos non dubitarent verba quaedam sancti Doctoris expungere, atque alia de suo addere, sicuti nunc in excelsis legitur libris. Locus verò integer, Basilij proculdubio stylum, & grandiloquentiam reddens, à Bessatione recitatur, qui se illius Constantino poli legisse, ait, in pluribus vetustissimis manuscriptis: *Qua enim necessitas si ordine, & dignitate tertius est Spiritus sanctus, tertium quoque esse natura? dignitate enim secundum esse à Filio, esse ab ipso habentem, & ab ipso accipientem, & nuntiantem nobis, atque omnino ab illa causa dependentem tradidit nobis hieraticus sermo, &c. Et contra Eunomium, lib. quinto cap. cui titulus: Quare Spiritus sanctus non est Filij filius? respondet hoc pacto: Non quia per Filium à DEO non sit, sed ne Trinitas insit à multitudine censeatur, & ex filij filios, ut in humanis sit habere putetur. Idem in eodem cap. propterea esse quidem Spiritum ex DEO manifestè declaravit Apostolus dicens, quod Spiritum, qui à DEO est, accepimus. Per Filium autem elucere clarè docet ubi Spiritum ipsius Filij nominat, sicut & DEI Patris. Constat autem legentibus Basilij verba Patrem hunc loqui de aeterna Spiritus sancti productione. Nam illud elucere, vel eluxisse, quod Graeci de temporali missionis male interpretantur, saepe Basilius ipse pro ipsa Spiritus sanctus processione ad intra ut vocant, explicanda usurpavit.*

Sanctus Joannes Damascenus lib. 1. de fid. Orthod. cap. 13. hæc habet: *Ipse igitur Pater mens est, verbi abyssus, verbi gignitor, & per verbum pro-*

Thom. à Jesu Oper. Tom. 1.

ductor manifestativi Spiritus. Et rursus: Spiritus autem sanctus occulta divinitatis, Patris manifestativa virtus, ex Patre per Filium procedens, ut ipse novit, non generationis modo. Idem in fine capituli ait: Spiritus Patris cum ex Patre procedat, & Filij quoque est Spiritus, non tanquam ex ipso, sed tanquam per ipsum ex Patre procedens, solus enim Pater causa est. Porro illud (per) singularem causae, seu principij naturam, & verba ipsa Damasceni non obscure indicant, & testatur Basilius magnus cap. 8. lib. de Spiritu sancto ad Amphilochem in his verbis: *Quod per Filium creet Pater, neque imperfectam Patris creationem, neque impotentem Filij denotat operationem, sed unitam ipsorum voluntatem significat. Quare vox illa (per Filium) originalis causae confessionem continet, non autem ad coarguendam efficientem causam sumitur. Hoc etiam fuit Basilius cap. 5. ad Amphilochem.*

Idem docet Chrysothomus explicans illa verba: *Omnia per ipsum facta sunt: ait enim: Quod enim sic per ipsum dictum est, nullam aliam ob causam dictum est, quam ut ne Filium aliqui ingenuum suspicentur. Ergo juxta horum Patrum sententiam vox illa (per Filium) accipienda est, ut originalis in Patre principij significativa. Hoc vero loquendi modo saepissime usus est Basilius Magnus, qui accuratissime, ac plenissime scripsit de Spiritu sancto, tum in quinque adversus Eunomium libris, tum in libro, quem de Spiritu sancto scripsit ad Amphilochem; praesertim verò cap. 18. ubi de Spiritu sancto ita disserit: *Igitur DEI cognitionis via est ab uno Spiritu per unum Filium, ad unum Patrem, & è converso. Naturae bonitas, & quae secundum naturam est sanctificatio, & regni dignitas à Patre per unigenitum ad Spiritum pervenit.**

Sanctus quoque Maximus in Epistola illa, quam citant Graeci Patres, Conc. Florentini declarat simul, ac tuetur dogma, & loquendi modum Ecclesiae Romanae, ait enim, quod Latini dicant ex Filio idem esse, quod Graeci per Filium, illumque loquendi modum, Latinos, inquit, dicere, sumptum esse à Patribus tam Graecis, quam Latinis. Praeterea explanans quid sibi velit aureum Zachariae Prophetae candelabrum, & lucerna, hæc ait: *Spiritus enim sanctus ut natura coessentialis est DEO Patri, ita & Filio secundum substantiam est, quippe qui ex Patre essentialiter per Filium genitum ineffabiliter procedit. Ex his duobus loquendi modis & ex Filio, & per Filium Maximus, & Damascenus, sed praecipue posterior hic primum secundo postposuerunt. Imò Damascenus non vult esse dicendum ex Filio, sed per Filium. Quapropter Graeci Patres Concilii Florentini, & praecipue Patriarcha Joseph, ut habetur Sessione 27. post longas disputationes, & Sanctorum Patrum lectiones hujusmodi tandem procul sententiam, cui Graeci omnes acquieverunt.*

Posteaquam audivimus dicta Sanctorum Patrum Occidentalium, & Orientalium, quorum alia Spiritum sanctum ex Patre, & Filio procedere dicunt. Alia vero ex Patre per Filium, tamen per Filium, idem est, quod ex Filio; & ex Filio, idem est quod per Filium; Nos tamen illud ex Filio omitentes dicimus Spiritum sanctum procedere à Patre per Filium ab aeterno, & substantialiter, ut ab uno principio, & causa praepositione, per, in praesenti in Spiritus sancti praepositione significante causam.

Quapropter videbatur illis inter praepositiones, per, & ex, hoc esse discrimen, quod Praepositio, ex, primum praesentiale, & procatarticum, ut Graeci vocant, principium denotat. Per vero, duo

deo simul connotat, & secundæ personæ actionem, & primæ, hoc est Patris suppositionem, vim, & actum producendi Filio communicantis. Atque in hoc communem Græcorum Patrum dicendi modum, sed præcipuè Maximi, & Damasceni sequuti sunt.

Ejusdem etiam sententiæ fuit Dydimus *lib. 2. de Spiritu sancto* (habetur inter opera D. Hieronymi.) Cyrill. Hierosolym. *Catech. 16. & 17.* Nazianzenus *Orat. 24.* & expressè Chrysostomus *Homilia 1. & 2. de Symbolo Tom. 5.* Philo à sancto Epiphonio Episcopus ordinatus in *lib. enarrationum in Cantica primo Tomo Bibliothecæ*, ac denique Gregorius Thaumaturgus, & Nyssenus referens ejus vitam, quatenus dicunt Spiritum sanctum esse imaginem Filii, ac denique omnes antiqui Patres Græci, excepto Theophylacto.

Sed Græci nobis objiciant Damascenum primo *lib. fidei Orthodoxæ ad finem cap. 11.* ubi ait: *Spiritum sanctum & ex Patre, & Spiritum Patris nominamus, ex Filio autem Spiritum sanctum non dicimus.* Quibus verbis videretur aperte docere Spiritum sanctum ex Patre procedere, non vero ex Filio. Respondemus Damascenum, se verbis quæ continuo sequuntur exponere, neque ea in re à reliquis Patribus dissentire. Subjungit namque: *Sed Spiritum Filij nominamus, (Si quis enim Spiritum Christi non habet, divinus inquit Apostolus, non est ejus) & per Filium apparuisse, & nobis traditum confitemur. Insufflavit enim, & dixit discipulis suis: Accipite Spiritum sanctum. Quemadmodum autem ex sole radius, & splendor (ipse enim fons est & radius & splendor) atque per radium nobis splendor tribuitur, & ipse est, qui illuminat eos, & participatur à nobis. Porro Filium neque Spiritum esse dicimus, neque etiam ex Spiritu.* Hactenus Damascenus. Ex quibus verbis constat eam esse Damasceni mentem, ut dicat Spiritum sanctum esse Spiritum Filii, cum tamen è contrario (ut rectè subjungit) nec dicamus Filium esse Spiritum sancti, nec esse ex Spiritu sancto, eò quòd Filius nihil prorsus accipiat à Spiritu sancto: accipit autem Spiritus sanctus à Filio. Pater etiam Damascenum ostendere velle, ut Spiritus sanctus per Filium à Patre procedat, sicut splendor proficiscitur à sole per radium. Unde addit Spiritum sanctum per Filium apparuisse, & nobis esse traditum tanquam eum, qui à Filio, ut splendor à radio emanavit: Ideoque Christum insufflasse, quasi qui ex se emitteret, produceret, daretque Spiritum sanctum, dixissetque discipulis: *Accipite Spiritum sanctum.*

Joan. 20.

Ut ergo Bessarion *Cap. 7.* suæ orationis rectè notavit, ea ratione dumtaxat Damascenus, & nonnulli alii ex Græcis, affirmant Spiritum sanctum procedere ex Patre per Filium, non secus, ac splendor procedit à sole per radium. Renaunt verò concedere procedere ex Filio, quoniam apud eos dictio (ex) denotat emanationem ab aliquo tanquam à prima origine, & fonte, quo pacto Spiritus sanctus à solo Patre procedit, quoniam is solus à se, & non ab alio habet vim, qua spirat Spiritum sanctum. Verum quia Filius spirandi vim sicut & reliqua accepit à Patre per generationem æternam, haud secus quam radius à sole accipit vim fundendi splendoris, idcirco licet Spiritus sanctus proficiscatur à Filio, sitque ejus Spiritus, quin etiam ab eo detur, & mittatur, renuunt tamen aliqui Græci Patres concedere hanc propositionem, *Spiritus sanctus procedit ex Filio*, licet concedant hanc aliam, *Spiritus sanctus procedit à Patre per Filium*, tanquam per suppositum, & causam intermediam inter Patrem, &

Spiritum sanctum, eo modo, quo radius mediæ causa est inter solem & splendorem. Atque id dicunt denotare dictionem *per*, unde sicut, quia radius principium est intermedium à quo emanat splendor, concedimus splendorem esse radii splendorem, non verò radium esse radium splendoris: ita vult Damascenus, ut dicamus Spiritum sanctum esse Spiritum Filii, non vero Filium esse Spiritum sancti, aut de Spiritu sancto.

Ex hactenus dictis facile intelligitur eos Græcos, qui à Latinis dissentire videntur, solis verbis differre, esseque facillimam inter utramque Ecclesiam concordiam, longè tamen melius loqui ad rem, de qua agitur, Latinos, eoque Græcos, qui cum Latinis conveniunt.

Primum & secundum patent ex eo, quia neutri negant Spiritum sanctum accipere suam essentiam, ac esse subsistens, procedereque à Filio tanquam à supposito intermedio inter Spiritum sanctum & Patrem. Neutri item negant Patrem non ab alio, sed à seipso habere, quòd Spiritum sanctum producat, Filium vero id ipsum sicut etiam cetera à Patre accipere. Utrique etiam affirmant Patrem, & Filium non esse plura principia, sed unum tantum Spiritum sancti: nec spirare Spiritum sanctum distinctis, sed una tantum spiratione: licet Pater id habeat à se, Filius à Patre, Spiritus sanctus ab utroque, seu quòd idem est à Patre per Filium. Solum ergo differunt Græci quidam à Latinis in eo, quòd Græci volunt spirationem Spiritus sancti vocare processionem ex Filio, sed ex Patre per Filium; Latini verò vocant eam spirationem, processionem ex Filio, quæ sanè quæstio est de solo modo loquendi.

Solvuntur argumenta Græcorum:

Primum Græcorum argumentum ex verbis illis Joan. 15. *Cum venerit Paraclitus quem ego mitto vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, conficitur.* Cum enim in iis tam aperte Dominus dixerit Spiritum sanctum à Patre procedere, & non addiderit etiam à Filio, temerarium omnino videtur asserere ab eo produci.

Respondeo cum Augustin. *lib. 3. contra Maxim. c. 14.* solum nominati Patrem, non ad excludendum Filium, sed quia Pater est auctor principalis Spiritus sancti, eò quòd ab ipso Filii potentiam habeat seu virtutem spirandi. Non excludi verò Filium, probatur ex similibus scripturæ loquendi modis. *Matth. 16. Caro* (inquit) *& sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui est in celis*, in quibus verbis erit solus nominetur Pater, non tamen propterea alia excluduntur personæ, cum ea revelatio facta fuerit à tota Trinitate. Item de Spiritu sancto dicitur, *ille vos docebit omnia*; & tamen Pater & Filius etiam omnia docent, imò, ut *lib. de processione spiritus sancti* ratiocinatur Anselmus, eisi dictum esset, *Nemo producit Spiritum sanctum nisi Pater*, nec etiam excluderetur Filius, sicut nec in illis *Matth. 11. Nemo novit Filium nisi Pater*, non excluditur Filius & Spiritus sanctus à cognitione Filii. Dicit præterea ulterius possit, in prædictis verbis manifeste Filium poni, cum Christus dicat missurum se Spiritum sanctum, & missio in divinis, processio sit naturalis.

Secundum. In Concilio Ephesino lectum est symbolum Nestorianorum, & liber Theodoretici contra anathematismos Cyrilli, ac in utroque habetur expressè, Spiritum sanctum non procedere à Filio. Cum verò PP. Concilii tacuerint, omnino

omnino approbasse videntur eam sententiam.

Respondeo, in eodem Concilio, & in quarto, ac quinto lectam fuisse Epistolam Cyrilli cum anathematismis ad Nestorium, in qua bis habetur Spiritum à Filio habere suum esse, & PP. non contradixerunt: ergo (retorquendo argumentum) approbaverunt. Deinde Theodoretus negavit Filium procedere etiam per Filium, quod tamen Græci non asserunt. Igitur si quid valet eorum argumentum, Concilium approbavit sententiam illis contrariam. Denique ipsum Concilium satis suam significavit sententiam, cum summo consensu probavit totam Cyrilli doctrinam, & contrariam Theodoretii, & Nestorianorum damnavit.

Tertium, ex Dionysio *Cap. 2.* de Divin. nominibus p. 1. desumitur, ubi ait: *Solus fons supersubstantialis Deus est Pater.* Respondeo dici solum fontem, non quomodocumque; sed quia non habet aliunde divinitatem: Filius autem dicitur etiam fons, sed de fonte, sicut DEUS de DEO. Ita Epiph. *Hæres. 69.*

Quartum, Basil. Epist. 43. *Nullam* (inquit) *secundum propriam notionem communionem habet Filius tum Patre;* ergo non convenit cum Patre in spiratione.

Deinde ait, propriam notionem Spiritus sancti esse, quod per Filium, & cum Filio cognoscatur, & ex Patre subsistentiam habeat.

Ad primum locum Respondeo, non loqui Basil. de qualibet notionem, sed de notionem, quæ est proprietas, nempe filiatione: spiratio enim non est proprietas, Filius autem in filiatione nullam revera habet communionem cum Patre.

Ad secundum esse pro nobis, si bene intelligatur: non enim vult dicere Spiritum sanctum cognosci ex doctrina, & prædicatione Filii: nam eo in loco disserit de distinctione personarum iætina, & æterna, quæ non debet sumi à temporali nostra cognitione, sed cognosci per Filium, & cum Filio, ut relativum per suum correlativum. Nam paulò antè dixerat, Spiritum sanctum ex Filio pendere, & non posse unum sine alio cogitari (quod est proprium correlativorum,) & proinde Spiritum sanctum esse à Filio. Nemo enim dicit Filium esse à Spiritu sancto.

Quintum. Omnia quæ habet Pater, habet etiam Filius, excepta causalitate, ait Orat. ad Episcop. qui venerant ex Ægypto, Nazianzenus.

Respondeo, non loqui de quacumque causalitate, sed de causalitate Patris erga Filium: vult enim dicere omnia quæ Pater habet esse Filii, exceptis illis, quæ sunt propria Patris. Ita enim postea confert etiam Spiritum sanctum cum Filio, *omnia* (inquit) *quæ habet Filius, habet Spiritus sanctus, excepta filiatione:* id est, excepta proprietate personæ, à qua procedit sive produciuntur.

Sextum. Leo tegius Papa, qui post additionem, *Filioque*, in symbolo factam vixit, (ut testis est Petrus Lombardus 1. *dist. 11.*) iussit scribi ad fidei cautelam in tabula argentea symbolum Constantinop. sine additione illa, & poni in altari post corpus sancti Pauli: ergo illam additionem abstulit.

Respondeo Pontificem dedita opera hoc fecisse, ut servaretur memoria Constantinopolitani symboli, quale fuerat, & ut intelligerent omnes non damnari illud Symbolum, nec esse contrarium nostro. Habet enim Ecclesia plura Symbola, quæ omnia recipit, & honorat, nec unum destruit aliud, quævis aliquid sit expressius in uno, quàm sit in alio.

Thom. à Jesu Oper. Tom. 1.

Septimum. In cap. 3. Joannis Theophil. *sanctus*, (inquit) *Latini male hæc exponentes, & minus rectè intelligentes dicunt, quod Spiritus etiam ex Filio procedat.*

Sed Theophil. tempore schismatis vixit, & proinde rejicitur, sicut neque reciperent Græci Bernardum, Rupertum, aut alios similes Patres.

Octavum. Spiritus sanctus est unus: ergo unum habet principium non duo, & una spiratione procedit, non duabus.

Respondeo, hoc totum esse verum, non tamen sequi unum principium esse idem, ac unam personam, & unam actionem ab una tantum esse persona in divinis. Nam unum est principium mundi, & una creandi actio, & tamen mundus est à tribus personis, quibus est communis actio creandi: alias sequeretur aliquam personam divinam non esse creatorem; illud autem unum principium Spiritus sancti est Pater & Filius: qui licet sint duo spirantes, unica tamen spiratione spirant. Nihil enim multiplicatur in Deo nisi relatio opposita: spiratio autem qua Pater spirat non opponitur spirationi qua spirat Filius, atque proinde unica est non multiplex.

Nonum. Pater est sufficiens principium Spiritus sancti, ergo non requirit auxilium Filii.

Respondeo, Filium cum Patre spirare, non quia Pater egeat auxilio, sed quia habent eandem potentiam: qua ratione mundus produciuntur etiam à tribus personis necessario, necessitate, quam vocant, producentis, & quia intrinsecè ad rationem Spiritus sancti spectat distingui illam realiter à Patre & Filio, propterea de necessitate etiam, quam vocant producti, ab utroque procedit.

Ultimum. Si à Filio procedit Spiritus sanctus, ergo Patri similior est Filius quàm Spiritus sanctus, Nam Filius spirat cum Patre spirante, & Spiritus non generat cum Patre generante.

Respondeo, si in hoc esset attendenda similitudo, simile sequeretur incommodum, si Spiritus sanctus à solo Patre procederet, nam tunc esset Filius similior Spiritui sancto quàm Patri; siquidem Filius procederet cum Spiritu sancto, & non produceret cum Patre: sed neutrum revera concludit. Nam similitudo attenditur ex parte essentia, non ex parte relationum.

Demonstratur rectè factam additionem *Filioque*.

HÆc particula *Filioque*, est explicatio Symboli, ut declarat Concil. Florent. *Definitus explicacionem verborum illorum (Filioque) veritatis declaranda gratia, & imminente tunc necessitate, licitè, & rationabiliter Symbolo fuisse appositam.* Debuit autem explicari symbolum, cum multi credere cepissent Spiritum sanctum non procedere à Filio, hic enim error est contra fidem, teste Athan. in Symbolo: *Hæc est fides Catholica, quam nisi, &c. & Epist. ad Serapionem, & Concil. Florent. & ubi error ibi remedium quanto possit aptius afferendum est: nullam autem aptius quàm expressa symboli verba, cum symbolum sit quod omnes publicè profitentur.*

Sed Latinos sine consensu Græcorum hanc explicacionem facere potuisse constat: tum quod Papa Pastor universalis Ecclesiæ nequeat errare in decretis fidei ex cathedra docens, illius autem est decernere de fide, qui errare nequit, tum quia, & si tantum esset ut minimum primæ sedis

Episcopis, sine quo Concilia robur nullum (ut docet Gelasius in *Tomo de vinculo anathematis*) habent, si fieret Concilium, aliquid Episcoporum ab ipso confirmatum, ut aliquando factum est: tum etiam quod sit vel de fide, vel ritu quæstio: si posterus, potest quilibet in sua diocesi Episcopus aliquem introducere ritum sine aliorum consensu: si prius potuerunt quidem Latini (quavis Roman. Pontifex esset solum Patriarcha ceteris major) illud definire: non tamen quod statim reciperetur à ceteris, sed aliis videndum num res eadē definita: sin minus majus convocare Concilium: Græci autem non solum hanc particulam esse contra fidem nequiverunt probare, sed plures eorum fuere à Latinis convicti. Legitimè ergo facta est hæc additio à Latinis.

Dices, licet non fuerint necessario Græci initio vocandi, quare tamen non fuere vocari?

Respondeo primo, an minimè fuerint vocati certum non esse. Secundò, non fuisse necesse, quia facilis quæstio: nec enim, sicut *lib. 4. ad Romanos*, 12. Aug. ist. ait, omnis hæc est talis est, ut propter eam omnes debeant provinciæ versari. Tertio, rei definiendæ necessitatem ita instasse, ut quantumvis malo occurrere oportuerit. Quarto, quia inutile, cum nulli extarent in Græcia homines docti.

Solvuntur objectiones Græcorum.

Prima, Decrevit sancta Synodus (scilicet 3. generalis) alteram fidem nemini licere profiteri, aut scribere, aut exponere præter eam, quæ definita fuit à sanctis Patribus, apud Nicænam urbem in Spiritu sancto congregatam; eos autem qui fuerint ausi aliam fidem componere, sive potrigere, aut profere his, qui volunt ad veritatis cognitionem converti ex Gentilibus, vel Judæis, vel etiam ex quolibet hæc est: istos, si quidem Episcopi fuerint aut Clerici, alienos Episcopos quidem ab Episcopatu, Clericos ab Clericatu, si laici fuerint anathematizatos esse.

Respondeo primò, prohiberi tantum mutationem quoad sensum contrarium symbolo, sicut *Galat. 1.* Paulus anathematizat docentes præter id quod docuit, cum tamen ipse alia postea docuerit. Alias Synodus 3. abrogasset Constantinop. Symbolum, quo tamen utuntur Græci; addidit enim multa ad Nicænum. Dicunt quidem Græci Constant. & Nicæm. pro uno, & eodem haberi; sed quare? nisi quia in eundem consistant sensum? Hæc autem particula *Etique* in eundem quoque tendit. Quare Græci cum non ignorarent opinionem Latinorum, & eam additionem factam fuisse, per annos tamen ciciter trecentos siluerunt.

Secundò, Esi prohiberet Concilium additionem etiam quoad verba, ejus tamen prohibitio non nisi ad singulos Episcopos, Clericos & Laicos intelligeretur extendi (si enim ad omnes Episcopos simul, ac Pontificem, quis eos deponeret?) Deinde non ignoravit Concilium par in parem non habere potestatem. At hanc additionem summus Pontifex, approbantibus postea tribus generalibus Conciliis, symbolo intexit.

Secunda. Esi hoc liceret Latinis, non tamen expedit: alioquin multa alia symbolo essent addenda.

Respondeo, convenienter id actum, tum quia dabat symbolum, sine hac particula, causas erroris: tum, quia facile poterat addi sine notabili mutatione symboli. Cum & quæcumque alia

particula addi posset, si Romano Pontif. aut Concilium videretur expedire.

Concluditur Disputatio divino testimonio.

Primò usque ad schisma aded floruit Græcia doctis, atque sanctis viris, ut omnia Concilia generalia in ea celebrata fuerint; post verò nullum habuit generale Concilium, nullum miraculis clarum peperit doctum Patrem; Latini Concilia celebrant generalia duodecim, vix etiam miraculis clari singulis floruerunt ætibus, sique doctissimi, quorum majorem partem Religionis diversæ tulerunt.

Secundò, fides Latinorum propagatur usque Indos tum Orientales tum Occidentales: Græcorum verò quotidie tabescit atque minuitur, ejusque sectatores quater aut quinque convicti, & conversi ad nostris, semper redierunt ad vomitum.

Denique illorum imperium in Turcarum incidit manus, idque ipsi Pentecostes feriis. Anno si quidem, ut probat Gerardus Mercator in *Chronolog. 1452. die 28. Maji*, qui fuit (ut cognoscitur ex auro numero, qui eo anno erat 9. & littera Dominicali A) Pentecost. Mahumetes secundus ultimam obsidionem ad Constantinopolim statuit, & sequenti die urbem expugnavit, occisoque Imperatore imperium extinctum est.

C A P V T I V.

Eucharistiæ Sacramentum confici tam in azymo, quam in fermentato, contra Græcos probatur.

Post annos à Christi nativitate mille & quinquaginta, orta est inter Græcos & Latinos celebris illa de azymo controversia, ut ex *Epistola Leonis 9. ad Michaelem Patriarcham Constantinopolitanum cap. 5.* & ex *Anselmo lib. de fermentato & azymo*, & aliis colligitur. Ita verò pertinaciter sua Græci adhærent sententiæ, ut ipsius defensio una ex præcipuis causis semper existerit, propter quam se à Latinorum communione separatos conservaverint. Et quamvis controversia hæc in Conc. Florentino, quo Græci conveniant, fuerit eo decreto absoluta, quo Patres sancti illius Synodi judicaverunt, utrumque panem azymum videlicet, & fermentatum veram esse Eucharistiæ materiam, & utrumque in unaqueque Ecclesia juxta antiquam consuetudinem retinendum: quia tamen semper Græci contendunt nos Eucharistiæ carere, illicitæque in azymo consecrare, ostendendum nobis erit saltem eam esse sententiam, & nullo prorsus fundamento inniti? quod ut brevius, ac solidius absolvamus,

Supponamus in primis, utrumque panem tam videlicet fermentatum quam azymum, veram esse panem, atque in Scriptura sacra, utrumque panem simpliciter dici. Et quia de fermentato & ipsi affirmant, & nos non negamus, id probabimus de azymo. *Luce 24.* duo illi discipuli, qui pergebant in Emaus, Christum cognovisse dicuntur in fractione panis, quem tamen azymum fuisse constat, quod illud accidit in secundo vel tertio Paschæ die (ut ex historia ipsius

Evan-